

Відгук офіційного опонента на дисертацію
Лупак Марії Іванівни
**«ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРІ (1945-1991):
ХРИСТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ»,**
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук (доктора філософії)
зі спеціальності 10.01.01 – українська література
(галузь знань 03 – гуманітарні науки)

Релігійна проблематика становить центр художнього Всесвіту Тараса Шевченка. Цим його творчість приваблювала і продовжує притягувати українську інтелектуальну думку. Попри велику кількість наукових праць про Шевченків феномен, залишається чимало контроверсійних питань, які намагається осилити українська літературознавча думка. Передовсім це стосується Шевченкової віри в Бога і релігійних аспектів його творчості. Різні дослідницькі підходи ще більше ускладнюють далеко не однозначні висновки науковців, а з ідеями українських мислителів зарубіжжя, викладеними в табуйованихsovетським режимом студіях, можна ознайомитися тільки тепер.

Дисертація Марії Лупак присвячена вивченю шевченкоznавчого феномену української діаспори всієї повоєнної доби (1945–1991). Авторка зробила сміливу спробу розглянути досить об'ємний літературознавчий набуток про життя і творчість Тараса Шевченка. Це десятки імен, сотні значимих і почасти маловідомих праць, які, з огляду на вказану обставину, для сучасного літературознавства є одним з найбільш цікавих і перспективних об'єктів вивчення. Тим більше, що цей набуток хоч і вивчався в Україні, однак лише спорадично. Відтак перед дослідницею одразу постала проблема, пов'язана з відбором необхідного матеріалу, яку було вирішено творчо. У вступі дисерантка чітко зазначила, що в центрі уваги перебуватимуть студії христологічного і націологічного (націоцентричного) дискурсів. Такий підхід цілком логічний з огляду на те, що більшість праць, обраних для аналізу, не тільки замовчували, а й фальсифікували в совєтські часи. Прагнення авторки до об'єктивного і невибіркового прочитання шевченкоznавчих праць авторів з діаспори заслуговує підтримки.



Мета і завдання дисертації визначили вибір *основних методів* дослідження, передовсім христології та національно-екзистенціальної (націософської) інтерпретації. Міждисциплінарна природа христологічного дискурсу спонукала дослідницю до використання низки інших методів і прийомів. Тут важливо підкреслити, що М. Лупак – послідовна учениця свого наукового керівника, оскільки активно розвиває наукові підходи й ідеї професора П. Іванишина. Постановка наукової проблеми в дисертації і методологічні підходи до її вирішення оригінальні й *актуальні*.

Наукову значущість результатів дисертації М. Лупак забезпечують інноваційні підходи до аналізу наукових розвідок, залучення в якості методологічної бази праць провідних сучасних філософів і літературознавців. *Новизну дослідження* визначають не тільки методологічні підходи і сам факт наукового осягнення христологічної й націософської інтерпретацій творчості Тараса Шевченка в діаспорному літературознавстві. Дисертантці вдалося виявити характерні риси й основні фактори формування христологічного досвіду в шевченкознавстві діаспори, дефініціювати і проаналізувати його основні типи.

Структура дисертації відповідає концептуальному задумові дослідниці. Виокремлені розділи, підрозділи і пункти в цілому дають цілісну картину концептуально осмисленого здобувачкою шевченкознавства української діаспори.

Своїм змістом *Вступ* до дисертації відповідає усталеним вимогам.

Перший розділ «*Теоретико-методологічні аспекти вивчення христологічного шевченкознавства української діаспори*» містить теоретичне обґрунтування проблематики дисертації, опис методологічних підходів авторки до дослідницьких завдань. У *підрозділі 1.1* шевченкознавство діаспори розглянуто як історіографічний і метакритичний об'єкт, подано короткий огляд здобутків постколоніальної літературознавчої історіографії та метакритики, зокрема шевченкологічних праць української діаспори. Поряд із цим М. Лупак ретельно аналізує вагомі праці сучасних

українських літературознавців. Цілком слушною є заувага дослідниці, що залучення останніх до наукового обігу сприятиме пожвавленню наукового дискурсу навколо творчості Т. Шевченка. Авторка намагалася спростувати хибні і внутрішньо суперечливі інтерпретації Григорія Грабовича і почасти Василя Пахаренка. Щоправда, глибинного занурення в матеріал у підрозділі не продемонстровано; переважає опис чи констатація окремих суджень. Тиск огрому матеріалу на дослідницю очевидний.

У *підрозділі 1.2* дисертантка охарактеризувала основні риси і фактори розвитку діаспорного шевченкознавства. Розгляд питання М. Лупак розпочала зі з'ясування суті поняття «діасpora» (с. 39–40), характеристики сучасних наукових поглядів на діаспору як явище (с. 41), інформації про чотири еміграційні етапи (с. 42) тощо. Це загальновідомий матеріал, який можна було б подати кількома абзацами як вступ до подальшої розмови. Цікавими є міркування авторки щодо залежності світоглядних пріоритетів учених діаспори від місця їхнього народження (с. 44–46).

Дослідниця послідовно довела, що шевченкознавство української діаспори повоєнного періоду мало свої специфічні риси, а його формування залежало від низки факторів. Основними рисами його розвитку М. Лупак вважає виникнення в материковій Україні і продовження традиційних напрямків; вагомий вплив Церкви на становлення шевченкознавства діаспори; увага шевченкознавців діаспори до християнських поглядів Т. Шевченка як контрвідповідь атеїстичній совєтській науці; наявність спорадичної наукової співпраці з ученими материкової України тощо. Наведені для таких висновків аргументи цілком прийнятні.

Підрозділ 1.3 присвячено теоретичному осмисленню христології як літературознавчої інтерпретації. Відстежуючи характерні риси давньої, іманентної європейській герменевтиці, теорії та практики тлумачення, М. Лупак наголосила на інтердисциплінарному характері христологічного тлумачення і його герменевтичній сутності. Використовуючи напрацювання попередників і головно наукового керівника, вона детально розглядає

христологічну герменевтику в широкому (загальнометодологічному) і вузькому (як одну з літературознавчих інтерпретацій) значенні, визначає відмінності христології та псевдохристології. Наукової ваги підрозділу додає запропонована структурована модель діаспорного шевченкознавства христологічного типу.

Попри націленість на христологію як комплексну герменевтичну теорію інтерпретації у підрозділі констатовано наявність тлумачення християнських домінант у творчості Т. Шевченка з позицій інших методологій, зокрема у працях Володимира Антофійчука, Ірини Беткó, Івана Дзюби, Ігоря Ісіченка, Анатолія Нямцу, Віри Сулими, Василя Яременка і багатьох інших (с. 61–65). На основі короткого огляду праць сучасних українських літературознавців у підрозділі зроблено висновок про достатню поширеність у шевченкознавчому дискурсі інтерпретаційних інтенцій з акцентом на виявлення християнської релігійності у тексті.

Другий розділ дисертації «Христологічні виміри діаспорного шевченкознавства» варто вважати основним у вирішенні поставлених завдань. У *підрозділі 2.1* запропоновано характеристики основних типів христологічного досвіду в діаспорному шевченкознавстві. Виявлені христологічні досвіди М. Лупак пропонує згрупувати в кілька типів: літературознавчий, релігійно-філософський, політико-філософський і спорадичні христологічні тенденції. *Пункт 2.1.1* присвячено розгляду літературознавчого типу осмислення поезії Тараса Шевченка. Дисертантка аналізує основні ідейні концепти у працях Василя Барки, Леоніда Білецького, Юрія Бойка, Дмитра Козія, Трохима Пасічника, Леоніда Плюща, Василя Ящуна й інших. У *пункті 2.1.2* проаналізовано релігійно-філософський тип христологічного витлумачення, представлений працями Івана Огієнка, Дмитра Бучинського і Дмитра Козія. Політико-філософський напрям в еміграційній шевченкології репрезентують праці Дмитра Донцова, які стали головним об'єктом аналізу в *пункті 2.1.3*.

Спорадичні христологічні тенденції, з-поміж яких авторка виокремлює націософсько-герменевтичну (Євген Маланюк), політико-культурологічну (Роман Бжеський, Лука Луців), синтетико-націологічну (Віктор Доманицький) і універсалістсько-етичну (Юрій Шерех, Григорій Грабович), стали об'єктом осмислення в *pідрозділі 2.2.* Такий поділ обґрунтовано прагненням структурувати спадщину науковців діаспори, які творили в руслі христологічної інтерпретації.

У другому розділі дисертанта поспішово довела, що аналіз творчості Т. Шевченка крізь призму христологічної націософської інтерпретації у працях науковців української діаспори дає можливість осмислити систему органічних взаємозв'язків Біблії та художнього набутку митця на різних етапах його творчого становлення. Такий підхід сприяє глибшому розумінню ідейних і мистецьких концептів Т. Шевченка, специфіки його творчості загалом.

Завершується дисертація аргументованими і переконливими *Висновками*, які досить повно узагальнюють теоретичні положення дослідження. Авторка досягла поставленої мети і розв'язала визначені нею наукові завдання.

Відзначаючи високу наукову якість дисертації М. Лупак, до висловлених критичних міркувань дозволю собі додати ще кілька.

Теоретико-методологічною основою дисертації, як зазначено на с. 19–20, є досягнення вітчизняного та світового літературознавства, де з-поміж іншого названо праці С. Андрусів, В. Антофійчука, І. Бетко, І. Дмитрів, М. Коцюбинської, М. Крупача, В. Просалової, П. Рікера, Н. Слухай, Г. Токмань, Н. Фрая, Н. Федорака й інших. Однак у списку використаних джерел немає праць названих учених. Якоюсь мірою дослідження збіднила і неувага до тих наукових студій, що безпосередньо стосуються теми дисертації, зокрема монографії «Релігійні мотиви в творчості Тараса Шевченка» (Едмонтон, 1979) Івана Стуса, де органічно доведено високу пробу релігійних почуттів поета, і «Псалми Давидові в поетичних творах Т. Шевченка» (Оttawa,

1992) Володимира Домашовця. З-поміж сучасних досліджень варто назвати претензійне наукове видання «Наслідуючи Христа: Віруючий у Бога Тарас Шевченко» (Київ, 2013) Дмитра Степовика.

Авторка дисертації як синонімічні використовує поняття «шевченкіана» і «шевченкознавство». Шевченкіана – це зібрання, сукупність творів словесного й інших видів мистецтва, що пов’язані із життям і творчістю Т. Шевченка, а також прижиттєві і посмертні видання його творів. У дисертації, як видається, більш доречним є термін «шевченкознавство», під яким розуміємо наукове вивчення життя, творчості та багатогранної діяльності Т. Шевченка, його місця в українському і світовому літературних процесах. Подекуди в тексті синонімами виступають терміни «еміграція» і «діаспора», хоча в теоретичних розмислах М. Лупак продемонструвала наукове розуміння кожного з них.

У дисертації йдеться про інтерпретацію діаспорними вченими символів хреста, вогню, вина й інших у творчості Т. Шевченка. Хотілося б з’ясувати, як дослідниця трактує поняття «символ релігійний», «символ християнський», «символ біблійний», «символ євангельський», які можуть траплятися в художньому тексті. У зв’язку із цим видається, що дисертацію збагатила би систематизація всієї ієрархії християнської символіки, християнських тем, образів, мотивів, що найчастіше потрапляли у поле зору дослідників творчості Т. Шевченка з діаспори, викликали неоднозначне тлумачення тощо.

Дисертація не позбавлена стилістичних огріхів. Також трапляються порушення норм наукового стилю: публіцистичність окремих епізодів тексту, заміна імен і прізвищ *Тарас Шевченко, Євген Маланюк на Кобзар і співець степової Еллади* та інше.

Однак висловлені зауваження не применшують наукової цінності дисертації М. Лупак. **Теоретичне значення** дослідження полягає в обґрунтуванні продуктивності христологічної інтерпретації й інших герменевтичних стратегій у сфері історіографічних студій. **Практичне значення** дисертації визначається можливістю використання основних ідей і

висновків у подальших літературознавчих працях і навчальній практиці вищої школи.

Наукові ідеї авторки достатньо апробовані на конференціях різних рівнів; основні і додаткові статті у закордонних і фахових виданнях України містять найважливіші положення дисертації. Автореферат стисло, але водночас достатньо повно відтворює основні ідеї дослідження.

Вважаю, що дисертація «Шевченкознавство української діаспори (1945-1991): христологічний аспект» виконана на високому науковому рівні. Дисертація, автореферат і наукові статті відповідають профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13 Львівського національного університету імені Івана Франка, а також вимогам пунктів 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567 і доповненого Постановами Кабінету Міністрів України від № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27.07.2016. Відтак є всі підстави для присвоєння Лупак Марії Іванівні наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент – директор Інституту філології, професор кафедри української літератури і компаративістики Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор

Руснак І.Є.

